

А 56. ба / 208488

К. С.

ЯНКА КАНЦАВЫ

ВЯСКОВАЯ ДРАМА ў 5 ДЗЕЯХ

Выданьне Беларускага Грамадзянскага Сабраньня
Вільня — 1924.

Друкарня „ЛДХ“ Вільня, вул. Желігоўскага 1.

Ба 208488

Бел. адзеля
1994

Янка Канцавы.

Вясковая драма ў 5 дзеях.

Прэмірована Радаю Старшыняў Беларускага Грамадзянскага Сабранья на 1-м конкурсе драматычных твораў, абвешчаным у 1922 годзе Беларускім Музыкальна-Драматычным Гуртком.

Асобы:

Янка Канцавы — гаспадарскі сын.

Маці яго — ўдава.

Каруся — дачка яе, сястра Янкі.

Явэнка — малы брацік Янкі.

Франук — прыяцель Янкі.

Язэп — вясковы гаспадар.

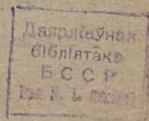
Юрась — яго сын.

Бэрка — вясковы жyd.

Міхасіха — старая бабуля.

Разалька — яе ўнучка.

11 0. 2. 2010

ДЗЕЯ І.

Янка — Язэпка — Іх матка — Каруся — Франук.

Звычайная беларуская хатка. Абра­ адзін - другі на сьцяне. Пры сталі Янка з газэтай у руках. Далей — Каруся з кудзелай. На вядліку Маці з прасьніцай. Пры ёй малы Язэпка з лементаром. Маці паказвае яму ціха літары. Цара вячорная.

ЗЪЯВА 1.

Янка (чытае з газэты). «Каб пачалі мы болей думаць аб жыцьці сваім, пакінулі благія наровы, ўзяліся шчыра за работу, хутка-бы сталі на роўныя ногі — асьветы і добрабыту. Найгорш шкодны нам наша адсталасьць і гультайства, што баіцца зрабіць сабе прыму­с на дарозе да лепшай долі»...

Язэпка (голасна). Бэ-а-ба, бэ-э-бэ, бэ-і-бі, бэ-о-бо.

Янка. Цішэй, Язэпка! Не замінай мне! (чытае далей) — «Праўда мы любім новае, кідаем старое. Але часта робім гэта без развагі, Прымаем ахвотна тое, без чаго абышліся-б шчасьліва; кідаем тое, за што пашлюць нам праклён нашыя ўнукі»...

Язэпка (ізноў). Эм-а-ма, эм-э-мэ, эм-і-мі...

Янка (меўна). О, шалунька! Бачыце яго? Успакой-жа, мамачка, свайго чытальніка!

Маці. Ціха, ціха! Нястройна быць назоўлівым.

Каруся. Э, бо ўжо до' гэтага чытаньня і нараканьня. Раскажы лепей, мама, як даўней людцы жылі. А ты адкажы, Янка, чаму так людзі наракаюць на лёс свой, калі самі вінаваты.

Янка (*задуманы*). Так, так... вінаваты.

Маці. Ох, многа змянілася ад часу, як стала я помніць... Гдзе дзеліся паны? Гдзе тыя людцы забітыя — гаротныя, што ня зналі нічагусенька, ніякай людзкасьці!..

Янка (*цвёрда*). І што-ж, мама! Даўней людзі былі бяднейшыя, цямнейшыя; але-ж ня былі такія, як цяпер, налпы!

Маці. Чаму налпы? Што ты, Янка, кажаш?..

Янка. А тое, што цяпер нашы жывуць чужым розумам і то розумам хворым. Лішне ўжо пачалі ўзірацца на чужое: і ў адзежы і ў мове, а грош трудавы марнаваць на кепства. Эт, налпы — кривулі!..

Маці. А мо' і праўда, Яначка! Даўней людзі былі бедны і забіты, але ня чураліся так свайго роднага абычаю, свае мовы, мілай прастаты, а навет адзежы хатняй. Часьцей-гусьцей чутны былі нашы песьні, віданы нашы вопраткі; цяпер родная песьня заціхае, чужынец абкрадае бедных людцоў навет з песьні...

Каруся (пле ціха песьню, пасыла памогае ёй *Маці*, ў канцы *Янка*) Відзіш, мама: помнім, любім яшчэ нашы песьні.

Маці. Адна-ж ты толькі і пнеш іх з сваей Разалькай. Іншым дзяўчатам няміла ўжо родная песьня.

Янка. Гэта яшчэ нішто, мама. Найгорай, што цяпер ледзь ня ўсе сябры мае цягнуць з іншай злыбядой загранічнай і п'янства, закарэлае, хамскае п'янства... Я неяк іначай узгадаўся: дзякую маме (*цалуе*). Праўда, раз я правініўся, наругаючыся Богу, але мамачка так мяне настрашыла нябожчыкам бацькам, што ад таго разу я ўжо ніколі не забываюся.

Каруся. Мамачка, раскажы нам, як гэта наш тата памёр, і чаму мама вечна па ім плача, ўспамінаючы?

Маці. Цяжка мне, дзіцятка, аб гэтым гаварыць... Пакараў мяне можа Бог за сьляпое каханьне. Муж нябожчык яшчэ дзяцюком меў цягу да гэнага благога зелья: няраз, бывала, здаралася, што дзе прагуляўся, а то і пабіўся з таварышамі. Але гэты-то чалавек упаў мне горача ў вока, а яшчэ глыбей у сэрца. Прысягнуў мне перад сьвятым крыжам, што па шлюбе ніколі ўжо піць ня будзе. І паслухаў, бо сьмелы быў і не зважаў на тое, што людзі скажуць. Але посьле... Меў ужо такую дрэнную натуру і застарэлы навывк: зацягнуўся

йзноў. Павольна стаў і з хаты браць тое-сёе і насіць да Бэркі. Я плакала і прасіла яго. Як быў цввярозы — абяцаў, што болей ня будзе, а, вышоўшыся з сябрамі, — піў дужа (*напраўляе калаўрот*).

Каруся. Ох, гэтыя сябры!

Янка. То-ж кажуць: хто з кім задаецца, такі й сам астаецца.

Маці. Аж трэба: няшчасьце ўдарыла ў нас громам. Малыя вы тады яшчэ, дзеткі, былі. Муж паехаў прадаць збожжа ў мястэчка. Было гэта зімой. Прышоў вечар. Стала цямнець, а яго няма. Сядзела я доўга і дарэмна чакала. Было холадна, марозна. На дварэ — сьветла ад месяца. Мароз трашчэў па плоце. І віджу я, што ў падвора ўехалі сані. Я выбегла спатыкаць мужа. Конь спакойна стаяў пры ганку. Гаспадар ляжаў у санях. Думала, што п'яны. Узяла за руку і... адскочыла з жахам. Рука была, як лёд. Пры сьвятле месяца я ўбачыла, што твар мужа быў, як палатно, белы. Бяз памяці бегла я да суседзяў... Горкае гора было...

З Ъ Я В А 2-я.

Франук (*ужодзіць*). Пахвалёны Хрыстус!

Усе. Навекі. Амэн.

Янка (*спатыкаючы Франука*). Хадзі, брат,

бліжэй. Чакалі. Пагаворым (*садзіць між сабой і Карусяй*).

Каруся. Даўно ўжо ў нас быў, Франучок. Пэўна з якой добрай навіной.

Маці. Лёгка згадаць, дзеткі. Сёньня-ж субота. Пэўна, на вечарыну зваць будзе.

Франук. Цётка ўгадала. Будзе-будзе, і яшчэ якая! Прышоў намовіць Янку з Карусяй.

Янка. Ну, я адразу даю згоду... Толькі, — што я там буду рабіць?

Франук. Знайдзем, знайдзем што рабіць!
Не раздумвайся...

Маці (*сумна*). Лепей ты, Яначка, ня йдзі, бо хлапцы на цябе даўно ўжо коса глядзяць і незадаволены — як я чула — што ты неякі іншы, нялюдзкі: Бог ведае, да чаго намаўляеш і дразніш іх толькі.

Янка. Не, мама. Пазволь мне пайсьці. Чую сёньня асабліваю ахвоту.

Маці. Ну, добра. Але Каруся астанецца, бо аднэй мне з Язэпкам вельмі нудна.

Каруся. Я, мамачка, і ня думаю ісьці. Нашы гульні цяпер рэдка калі абходзяцца без гарэлкі і крыўды. Пэўна і сёньня так будзе. (*Бярэ ад Маткі калаўрот*).

Язэпка (*праціраючы вочы*). Мама, а я пайду такі!

Маці. Табе, дзіцятка, пара ўжо йсьці спаць: во і вочкі твае ліпнуць.

Франук (*устаючы*). Капі ісьці, так ісьці!
Цётка хоча, каб Каруся асталася: няхай так
будзе, хоць чаму-ж бы і не пайсьці. Ідзем,
Янка! Там музыка даўно рэжаць.

ЗАСЛОНА.

ДЗЕЯ ІІ.

Франук. — Юрась — Янка — Разалька — Моладзь.

*Вясковая вечарынка. Музыка. Кругом
маладзёж. За сталом старшыя гуляюць
у карты. Танцы. Чуваць прытэўкі. Янка
стаяць сумны, влжыўшы рукі накрыж.
Глядзіць няўважна на танец.*

ЗЪЯВА 1.

Франук (*скончыўшы танец*). Гэй хлопцы!
Годзі! Дайце польценку!..

Юрась. Ды што полька! Тут трэба аб чым
лепшым падумаць...

Другі хлопец. Што і думаць!..

Юрась. З носа па грошу! Давайце, хлопцы,
на гарэлку... Байчэй і ахватней пайдзе гульня.

Адна з дзяўчат (Разалька). Ну, во йзноў
гарэлка! Абойдземся! Нашто яна?

Юрась. Ведама ты, Разалька, курныя гру-

дзі! (*сьмеж*). Ня хочаш гарэлкі? Ну, дык дайце на піва!

Янка. Хлопцы! Мне здаецца, што найлепей пагуляць цяпер гэту польку, пасья я прачытаю нешта вельмі цікаўнае з газэты, — затым махнём нашу родную мяцеліцу, ну, і ўжо будзе пара...

Дзяўчаты. Праўда, праўда! Так і зробім. Адзін з-за стала (*з паднятай картай*). Слухайце вы толькі бабаў!

Адзін з хлопцоў. Во нашоўся газэtnік! Што тут табе — школа ці царква, каб мы твае навукі слухалі?!

Юрась (*збірае грошы ў шапку і шэпчацца з кожным*). Пашоў-бы лепей спаць з сваей мударасьцяй!..

Янка (*безнадзейна*). Вось вы зразу, хлопцы, і ўсели на мяне. Я-ж толькі стаўлю такі прэкт! Пагулялі-б стройна, даведаліся-б, што чуваць на сьвеце — і гэта нам дало-б карысьці больш, чым гарэлка. Што мы замнога маем грошай, ці замала патрэб, каб траціцца на гэнае зельле благое?

Юрась (*кончыўшы збор*). Га! Што чуваць на сьвеце? А во што: Бэрка прывёз з места добрага піва і харошай гарэліцы. Дык, каб тут ня цацкацца, ідзём хутчэй да яго даведацца што чуваць... (*Крыкі „Гарой Юрась, гарой!“*)

Сьмехі. Некаторыя з-за стала сунуліся да дзвярэй за Юрасём).

Франук. Пастойце, пастойце! Я маю новы проект!

Голас з-за дзвярэй. Бывай здароў з сваім проектам *(расходзяцца)*.

Франук *(на старану)*. Пайду за імі. Хто там іх патрапіць адвясці ад блазноты!... *(Выходзіць за Разалькай, каторая сумна паглядае на Янку, ўздыхаючы)*.

ЗЪЯВА 2.

Янка *(адзін; ходзіць нэрвова, пасля сядзе)*. Божа! Во людзі, во людзкое жыццё!.. Пціцца чалавек гаротна, гаруе на крывавы грош аж да змадзеньня — а посьле: прапівае ўсё лёгкадушна, бяз даў прычыны. А ў хаце цёмна, няхват найпатрабнейшага; а ў галаве так пушта, няма жывога сьвятла навукі... І гэты чалавек мае быць грамадзянінам... Што пойме ён, што зразумее!.. І хоча ён быць багатым *(сьмяецца злосна, ходзіць неспакойна)*. А гэты-ж чалавек мае душу, душу мабыць няўмірушчую, здольную да шчасьця вечнага, жыцця неабнятага. Розум яго здолен парушаць шьокія машыны, мерыць бесканечнасьць... І ці-ж ён няздолен любіць праўду каханьнем гарачым? Ня можаць-жа ён стаць чалавекам вольным, адкрытым на высокую творчасць... Эх, ня-

сілен ён здзяржаць сябе, неўмагату яму барацьба сьвятла з цемрай. (*Садзіцца, ўспіраецца на локцях, сьціскае голаў*). Божа! Божа! Мне так сумна, так неяк душна! Што мне да іх? Маю многа працы з самым сабой. Можа лезу не ў сваё. Няхай-бы ішлі «сьледам за дзедам». Хай-бы не выглядалі з падворка адсталасьці... І скуль у мяне пэўнасьць праўды?!

(*З сілай*). Не! Пакінуць іх не магу! Аддацца толькі сабе і сваім было-б зрадай Богу і сумленьню... Ніколі!.. Але чаму яны мяне ня любяць? Асабліва гэты Юрась. Ненавідзіць проста. А мо' я й сам вінаваты, мо' няздольны? Не! Мусіць гэты адпор толькі да пары. Трэба якога сільнага ўражаньня на іх; трэба, каб іх страсло, каб страпянула іх сэрцы і душы... Я-ж, апроч словаў, нічога больш ня знаю, ня ўмею... Паправіў, праўда, гаспадарку, гледзячы на разумнейшых і чытаючы пільна, але прыкладам для іх ня стаў: пальцам не кранулі адны, а другія зайздруюць.. Працу сваю цяжкую заносяць Бэрку на гарэлку і дзіва, што бедныя. Сьмяюцца з мяне, што чытаю, разьвіваюся: «На мудрага захварэў!» А я працую з мысьлямі гарачымі, думкамі лятучэньня аб роднай Бацькаўшчыне — і ім гэта хацеў-бы перадаць. Не паддаюцца... Ці грунт блігі, ці сейбіт няўдалы? (*Думае*). Але каб што збудавець, трэба ахвяры. Будыніна, да каторай я

кладу сваю цэглу, мае быць вялікая. Вялізарных, значыцца, трэба і ахвяраў. Можа і з мяне трэба... Я яе палажыць гатоў! Па мне прыдуць другія... І адновім нашу Родную — Мілую — Харошую — Скрыўджаную... Такую сьветлую, высокую... аж да зор паднябесных:

(з лятуценьнем):

Гдзе душы бацькоў нашых іскрамі сьвецяць,
І праўда пануе у згодзе з жыцьцём;
І дух мой і сэрца стралой туды мецяць.
Пылаць Ідэалу адвечным агнём...

ЗАСЛОНА.

ДЗЕЯ ІІІ.

Язэп — Янка — Юрась — Бэрка.

Хата Юрасёвых бацькоў. Позна. У хаце ложкак. На ім сьпіць мужчына — ўжо стараваты. Пры сьцягне шафа. Услончык. Стол. Лямпа.

ЗЬЯВА 1.

Язэп (*чужаецца і пазёўвае*). Га, трохі стары падла, добра той казаў, здрамнуў. Гэта-ж ужо й позна. Ляжы тут адзін, стары падла. Баба

не вярнулася яшчэ з талакі ад суседа. (*Устае*). Сын недзе бадзяецца. Пэўне ў Бэркі, падлец. Які бацька, такі й сын — а мо' яшчэ й горшы. Любіць гарэлку, а да працы невялікі ахвотнік. Эх, гарэлка, гарэлка! Ухадзіла яна маладога калісьці Янкавага бацьку... Добрага чалавека... Ёсьці, падла, хочацца. (*Ідзе да шафы. Дастаець пустую бутэльку*): Пустая, падла! (*Дастаець другую*): Га, тут чарачка, нявольш! (*Пець смакуючы, моршчыцца, хавае бутэльку, закусвае, прышкаю хлеба*). Але-ж няма доўга і яго. Што-ж тут рабіць? Спаць ня хочацца. (*Сумляваецца. Дастае з-пад паяса люльку, красіць агонь*). Ёсьці ці ня йсьці? (*Варожыць на пальцах*) Ёсьці — ня йсьці; ісьці — ня йсьці. Ну, значыць, трэба йсьці. Ён пэўна ў Бэркі. Праганю да хаты. Найгорш з гэтымі дзяцьмі!.. Ад гарэлкі не адвучыш! (*Выходзіць*).

ЗЬЯВА 2.

Хвіліну хата пустуе. Уходзіць Янка.

Янка (*адзін*). Нікога няма... Ня ў добры час прышоў. Трэба чакаць. Позна: павінен зара надыйсьці. Так хацелася-б з ім шчыра пагаварыць. Няўжо ён такі задорны, няўжо ніколі са мной ня сойдзецца? А шкода Юрася. Хлопцы ідуць за ім, як за правадыром. Ня цэніць гэтага. Прыгадаў толькі хадзіць да Бэркі!

ды звадзіць дзяўчат. Дзіўная натура, а мілая—
міма такіх заган, каторых не адробіш. Трудна
мне. Заўтра выпадае фэст і кірмаш у мястэчку.
Будзе п'янства... А мы-ж разам з ім гадава-
ліся. Меў нейкі іншы склад: уважнейшы і глы-
бейшы. Вучыцца прабаваў і памяць меў... Да-
рогі нашы аднак разышліся. Я біўся з сваім
нявудцтвам — ён блутаўся ўсюды, ўсё чагось
шукаючы: мо' самога сябе...

Але цяжка мне нешта сягоньня. Зьядае
жуда нейкая. Сэрца нешта благое прароча...
І нятолькі сягоньня... *(чуваць стук)*. О, ідзець
ужо мусіць. *(Дзверы шырока адчыняюцца, ўпа-
дае добра падніўшы Юрась)*.

ЗЪЯВА 3.

Янка *(ў старану)*. Нічога ня будзе: ён моц-
на выпіўшы...

Юрась *(ідзе няроўнымі шагам і застаўліваец-
ца, ўбачыўшы Янку)*. А, ты, Янка, тутака! Мо-
жа і з газэтай. . Ха, ха!

Янка *(з сумам)*. Юрась, Юрась! Што ты
з сабой вырабляеш! Губіш моладасьць, бра-
це! Ох!

Юрась *(схлязьліва)*. Даруй, брацятка, ся-
гоньня трохі падпіў. Калі ведаеш, дальбо' не
магу. На мяне і Разалька сварылася... Які я

п'яніца? Яна так кажа, бо мяне ня любіць..
Затое ад цябе, дык месца ня мае... А ты, Янка,
любіш яе? Ну, скажы праўду, скажы... бо я
на цябе зазлуюся!..

Янка. Люблю, ці ня люблю — я аб жонцы
ня маю часу думаць. Кінь піць, Юрась, дык
можа знайдзеш ласку ў Разалькі...

Юрась. «Ен ня думае»... «Знайдзеш ла-
ску»... Кепства! Яна за табой прападае... А я
згінуў... І то праз цябе: ты тут віной...

Янка. Не кажы гэтак, Юрась! Сэрцу ні-
хто прыказаць ня можаць...

Юрась (*глуха*). «Сэрцу ніхто прыказаць ня
можаць»!.. Так ты яе любіш! А, прызнаўся,
махляр!

Янка. Пакінем лепей, Юрась, Разальку...

Юрась. Што, пакінем?! (*Моцна і злосна*).
А, злавіўся, махляр!..

Янка. Я не махляр, Юрась! Я табе ні-
колі-ніколі ня лгаў. Уцям, браце, што я тут
нічагутка не вінаваты... Паслухай, Юрась:
я да цябе маю просьбу!..

Юрась. Ну, слухаю.

Янка. Відзіш, Юрась, — заўтра фэст і гуль-
ня ў мястэчку. Табе вялікая пакуса, ведаеш.
Дык, калі ты хочаш быць мілым Разальцы, ня
глянь заўтра ў чарку.

Юрась (*глеўна*). Ідзі ты ад мяне ў балота! Я
ніколі ёй мілым ня буду! Не хачу я твае на-

мовы ні адмовы... Кінь гарэлку, кінь гарэлку: адна песня! А бадай цябе гаручка! Ці-ж я ўжо апошні н'яніца, што ты мне ўсё толькі аб гарэлцы правіш...

Янка (лагодна). Бо яна адна, Юрась, цябе згубіць можа.

Юрась. Згубіць? Няхай губіць! (Моцна). А ты ўбірайся проч!..

Янка (адходзячы). Апомніся, Юрась!

Юрась (мяркуючыся). Апомніся, апомніся! Дай мне Разальку, дык апомнюся... Не! відаць, яна мне ня суджана... Ен усіліў яе сэрца... Сягоньня, спаткаўшы мяне, кажа: Ты, Юрась, ізноў п'яны! А я ёй: Выпіў, кажу, на злосьць Янку! Нічога не адказала. Толькі апусьціла вочкі... А была ў гэту мінуту такая харошая, як анел божы. Гледзячы на яе, збрыдзіў я сабе ўсе дзяўчаты... Не, мусіць мне там ня месца... Яму яна раўня... Але чаму ня я, чым-жа ён лепшы?... (Задумыва): Што-ж я зраблю, калі яна яго любіць... Ах, злосьць мяне абымае пры мыслі аб ім... Так, здаецца, даў-бы... «Ня пі заўтра! Ня пі!» От-жа нап'юся. І дам табе яшчэ за навукі... Або другіх падмоўлю... дзяруноўскіх хлопцаў... паслухаюць... А каб ты скіс: заўс ды мне прымерам служыць хоча. (Падходзіць да шафы шукаючы гарэлкі). Вылахтаў стары падла! (Ідзець да стала. Задумваецца. Пасья н'явата п'яе):

А у лесе на ляшчыне
Калыхала дзеўка сына;
Калыхала і плакала,
А чаго-ж я, маладзенька, дачакала.

Ах, Разалька, Разалька! Каб ты ведала,
як глыбока запала ў мае сэрца... Каб ты ведала!.. І так яно баліць мне бязьмерна... Ах,
і піць я дзеля таго мушу.

*(Апірае галаву на далоні, локцямі на сталю.
Уздыхае безнадзейна).*

Разалька, Разалька!

ЗЪЯВА 4.

Уходзіць Бэрка і збліжаецца нясьмела. Юрась, убачыўшы яго, кажа незадаволенна ў старану: Патрэбны тут, скула!

Бэрка (з хітрым уніжэньнем). Вечар добры пану! Ай, пан адзін! Ужо-ж бацькі няма ў мяне: пашоў да бабы. Чаго-ж пан Юр так рана ўцёк да хаты? Ну, а што тут рабіў у пана Янка Канцавы? Спаткаў я яго вельмі гнеўнага на пана. Мусіць вы яго выправілі?..

Юрась. Прынёс гарэлкі?!

Бэрка. Ну, чаму ня прынёс?.. Я заўсёды маю з сабой трошкі. Божа барані хвароба якая, ці прыпадак: зара і лякарства. *(Падае Юрасю бутэльку. Той цалуе яе і раптам кідае аб*

зямлю, кажучы: Проклятая атрута! Бутэлька раз-
біваецца. Жыд перапуджаны крычыць: Ай-вай,
што пан робіш. Гэта каштуе!)

Юрась. Ідзі проч, Бэрка, бо я злы!

Бэрка. Ну, я пашоў. Каб ня злосьць, то
я сказаў-бы яшчэ два словы... Чаму гэта
сённяя дзяўчаты ня прышлі з вамі да мяне?
Ай-ай! Гэты Янка зара збунтуе ўсю вёску!
Спаткаўшы яго, кажу: Вечар добры пану Яну!
А ён: Будзь—кажа—здароў! Калі ня кінеш
ашуканства, то выкурым цябе з вёскі! Ну,
каго я ашукаў? Каму я што блгое зрабіў?
Ай гэты Янка! Гэта-ж я чуў, што ён вёску
на хутары намаўляе дзяліць. А ўжо хто-нікто
яму патакуе. Асабліва гэта яго любая Разалька.

Юрась. Разалькі ты не чапай, смала,
чуеш?

Бэрка. Ну, ну! А што-ж тады будзе, калі
яго паслухаюць? З торбамі тады ісьці і мне
і людзям! Ой, дрэнна вы, хлопцы, робіце, што
слухаеце яго!

Юрась. Хто яго слухае? Не такія мы дурні,
як ты думаеш!

Бэрка. Ну, дык чаму ён вамі камандуе?
Чаму вы яго не павучыце, як летась Адася,
каторы думаў, што ён разумнейшы за ўсіх?!

Юрась. Да шчыры збан ваду носіць. Паву-
чым яго, калі будзе трэба, павучым і цябе, калі
жыць будзеш абманам і лезьці не ў сваё...

Бэрка (з шітрым сьмежал). Ну, я пана Юра ніколі не зманіў, ані зманю. Завялікі яго розум, каб даўся зманіць... Ай-вай! Ужо поўнач! Добрай ночы пану!..

ЗАСЛОНА.

ДЗЕЯ ІV.

Каруся — Разалька — Міхасіха — Дзеці — Франук.

У хаце Янкі. Нядзеля. Каруся пасьвяточнаму. Разглядае кніжку і абразокі. Папраўляецца пры люстры.

ЗЪЯВА 1.

Каруся (адна). Вось хораша неяк на сьвеце і ясна і сьветла, а разам і сумна чагосьці. Казаў-бы жыцьцё — то ігра цемры і сьвятла, радасьці і журбы, шчасьця і нядолі... Але, прыгожа сённяя было. Як я люблю вялікія сьвяточныя дні! Як хор пяюў стройна. Здавалася, што дух нашых сялянцаў узьнёсся ўзвыш, забываючы сумныя будні. Адчуваецца іншае якоесь жыцьцё... Зьмяняюся сама: сільнейшая воля, жывей б'ецца сэрца. (Глядзіць праз вакно). Але-ж пара ўжо і маме вярнуцца. Пэўна Янкі

чакае, каб ісьці разам. Ён заўсёды мае шмат інтарэсаў. То газэтку ўзяць, то пагаманіць з старшымі, то з маладзежай пагутарыць... Толькі ён цяпер такі дзіуны стаў і нямоўны. Разалька глядзіць на яго з трывогай. Але ўжо такая яго натура: тут вясёлы, тут сумны. Асабліва грызецца тады, калі высьмейваюць яго добрыя намеры... Не такі мой Франук. Зусім іншы...

Разалька *(за вакном)*. Каруся! Франук кланяецца!

Каруся. Гдзе-ж ён? Дзякую, які міленькі!

Разалька. Зара раскажу, а ці міленькі ён, гэта ўжо твая бяда.

Каруся *(да сябе)*. Ведама бяда: спаць ад думкаў не магу.

ЗЪЯВА 2.

Разалька *(ўходзячы)*. Хлопцы з дзяўчатамі збіраюцца на вечарыну. Але шмат ужо п'яных. Абрэдли: я ўцякла.

Каруся. А гдзе Янка з мамаю?

Разалька. Янка пашоў з сваімі газэтамі да хлапцоў. А Франук маніўся з мамаю тваей ісьці да хаты. Казаў толькі перадаць табе паклон.

Каруся. Дзякую! Добры Франук! *(Абмяс Разальку)*. Прызнайся, Разалька: які ён табе, гэты... гэты... ну, словам Франук?

Разалька. О, гэтага табе я не скажу. Ведай толькі, што няма ў сьвеце харапэйшага і лепшага за вашага Янку...

Каруся. Калі ты ня скажаш, дык я скажу: ён страйнейшы, а наш Янка трохі разумнейшы. Добра?

Разалька. Можам яшчэ спорыць. (*Чуваць стук*). Але там у сенцах хтосьціка стукаецца. Спаткай ідзі гасьця!

ЗЪЯВА 3.

Уходзіць Міхасіха. За ёю некалькі дзяцей. Між імі Язэпка.

Міхасіха. Дзень добры вам, дзеванькі! Пахвалёны Езус! Слава Хрыставі! Во прывяла вам дзяцюкоў. Не даюць старой супакою. Кажы ім усё байкі.

Каруся. Садзіся, бабулька, калі ласка, госьцяў будзеш.

Міхасіха (*сядае, цяжка ўздыхаючы, каля яе дзеці*). Ох, добрая госьця! Не такіх вам ужо трэба, дзеванькі. Ох, старасьць, старасьць... (*Апушчае голаў*). Сон жыцьцё... мара злудная. Даўно-ж і я такой была, як вы... Ня йдзеце, дзеванькі, замуж, ня йдзеце! Не дайце кветачы рана завянуць; прападзець-бо вашае хараство, замоўкнуць песьні, прыхіліць вас гора да зямелькі...

Разалька. А-ей! Бабулька сённяя нешта зразу ня тое. Малюе нам страшную будучыну. Дзеткі! Прасеце, малеце бабулю, каб баяла нам байкі.

Дзеці. Бабуля, бабуля! Кажы байкі, — кажы!

Міхасіха. Старая я ўжо і на байкі. Памяць цёмная. Але аб чым-жа вам казаць? Ці казалася-ж я вам калі аб купальскай кветцы?

Дзеці. Не, не!

Міхасіха. Ну, дык паслухайце. Жыў-быў адзін стройны і разумны дзяцюк, Стафусь. І палюбілася яму харошая дзяўчынка, на імя Мальвіна. Была яна і прыгожая і багатая, але не хацела ісьці замуж за Стафуса, пакуль ня прынясе ён ёй купальскай кветкі.

Адно з дзяцей (Яэнка). А што гэта, бабуля, купальская кветка?

Міхасіха. Чакайце, дзеткі! Пільна вучэцца, дык шмат посьле даведаецца з вучоных кніг аб гэтай кветцы. Ці відзелі вы, дзеткі, квет папараці?

Дзеці. Не, не! *(Некаторыя за Яэнкам сядуць на зямлю).*

Міхасіха. Ну, дык ведайце, што папараць заквітае толькі апоўначы на сьвята Купальле, ў найцямнейшым лесе, найдалей ад людзкаго вока. І хто гэты кветак знайдзе, той шчасьце знайдзе. Вось гэнае дзяўчо ведала, што шчасьце

на сьвеце рэдка, а больш гора і крыўды — і дзеля таго пасылала Стафуся па краску, каб праў няшчасьцем забясьпечыць сябе. А ведайце, дзеткі, што гэты квет папараці на Купальле бароняць розныя страхі і духі. Дык трэба было вялікай адвагі Стафуся, каб пайсьці ў лес, уночы, шукаць гэнай краскі. (*Ажыўляецца*). Ішоў ён, ішоў, аж так сьцямнела, што хоць вока выкалі. Узьбіваўся ён на кусты, калечыў сабе твар, блутаўся ў нейкай траве, дзёр вопратку на хмызьнякох — і ўсё йшоў.

Лес зашумеў, загудзеў, як-бы вялікія віхры ў ім загулялі і загукалі. Кусты зачалі хіляцца, дрэвы з трэскам ламацца, казаў-бы мелі спасьці на галаву Стафусю. Яму валасы на галаве сталі і ледзь ён перажагнаўся. Але прыпомніў казкі старых людзей, што калі хто, шукаючы кветкі, спужаецца моцна, то не знайдзе яе ён. Атросься тады ад страху Стафусь і пашоў далей... І стала так ціха, як у мядзьведжым вушку. Праз галіны дрэў заблішчэла нешта яснае. Дагадаўся Стафусь, што гэта пэўна кветка купальская. Кінуў ён вокам на зямлю, аж тут віюцца страшэнныя гадзіны... Ня страціў аднак адвагі: ня прысеў, ня прыстаў: ішоў смела наўперад. Бачыць ён: ўжо сьвятло штотраз бліжэй і бліжэй; а страхай ўсё штотраз болей і болей. Жабы на дзвёх нагах, яшчyrкі з рагамі, калодкі дрэва з бычачай га-

лавой, куры на аднэй ножцы, пеўні з дзюбамі, як труба. Усё гэта круціцца, верціцца і крычыць голасам страшным, паказуючы на Стафуса: «Злавіўся, злавіўся!» Стафусю дух забіла... Затуліў вушы, прыжмурыў вочы і йшоў уперад. І пачуў ён, што ўжо блізка кветка. Вот-вот ужо яна блішчыць і гарыць цуднымі агнямі. Ужо Стафусь нахіліўся, каб яе сарваць... Калі раптам, кінуўшы вокам на старану, ўбачыў ён крываваю галаву свае Мальвіны. Тут Стафусь ня вытрымаў. Як сноп паваліўся ён і самлеў... Няведама як доўга ён ляжаў. Толькі як падняўся, відзіць, што ўжо дзень, а ён у лесе адзін. Прыпомніў ён тутака ўсё і, пры мыслі аб Мальвіне, кроў застыла ў ягоных жылах. Пусьціўся ён ляцець да хаты і, прыбегшы, знашоў Мальвіну... жывую, здаровую, чакаючы купальскай кветкі. Тут ён і сказаў ёй усё ад пачатку, чаму кветкі ня прынёс і чаго спужаўся. Калі Мальвіна даведалася, ад якога страху Стафусь ня вытрываў, пазнала, як ён шчыра яе любіў, ну і зара пайшла за яго замуж, думаючы, што калі з ім ня будзе шчасця, то пэўна яго зусім няма на свеце. На іх вясельлі і я была, віна й мёд піла: па барадзе сыякло, ў вуснах ня было.

Дзеці. Дзякуй бабулі, дзякуй! От-жа харошая байка! Ай-я-яй! Яшчэ адну, яшчэ!

Міхасіха. Чакайце, чакайце! Дайце-ж адпачыць! Прыпомню...

(Чуваць скорыя шагі. Убягае Франук. Бяз шапкі, з перавязанай галавой. Зьменены. Усе ў хаце падыхаюцца з месцаў сваіх ад дзіва і страху).

ЗЪЯВА 4.

Франук *(пераруджаным голасам)*. О Божа! Ня пужайцеся!.. і не трацьце галоў! З Янкам няшчасьце! Зьбіты ў мястэчку... ледзь не да сьмерці... Вязуць бяз памяці дамоў. *(Міхасіха ў нямым жалі складае рукі як да малітвы. Разалька заліваецца сьлязьмі)*... Дзяруноўскія хлапцы зьбілі яго. Ах, Юрась, Юрась!

Каруся *(як-бы не разумеє)*. Франук, Франук! Што ты сказаў? Як-жа гэта можа быць!..

Франук. Боская і людзкая воля, а можа і чартоўская! Забілі!

Разалька *(закрываючы твар)*. Сэрца чула маё... О, мілы Янка! Чаму-ж вы яго не адбаранілі?!

Франук *(паказваючы на голаў)*. Во і мне дасталася... Бяжэма спатыкаць! *(Усе выбягаюць за Франуком. Міхасіха, выціраючы вочы, выходзіць за імі з словамі: Боская воля ці чартоўская: страшна, страшна!)*.

ЗАСЛОНА.

ДЗЕЯ V.

Разалька — Міхасіха — Бэрка — Юрась.

*Хата Міхасіхі: убогая, але чыстая.
Прытуліўшыся да вокна, сьціснуўшы го-
лаў, стаіць сумная Разалька.*

ЗЪЯВА 1.

Разалька (адна ў зьнемажэньні). Не, ня вы-
трымаю! Баліць мне галава, мучыцца сэрца...
Ен забіты... ахвярай няведама за што... Ен
найхарашэйшы, наймілейшы мне з вока і душы...
Чую, што з ім пашло ў магілу маё шчасьце.
Матачка Божая, ратуў мяне!.. Я сёньня ня
мела ані сілы, ані адвагі ісьці аддаць яму
апошні цалунак... Яго ўжо няма, толькі страш-
ны труп... З усяго характва труп... Завялая
краска... Ах, баюся людзей і самой сябе. Лю-
дзі абсьмяюць любоў маю... Неўмагату-ж мне
гора такое... Ня маю сілы йсьці на хаўтуры...
Даруй мне, мілы, з таго сьвету. (Чуваць за ак-
ном сьпевы)... Ідуць ужо, ідуць... Ох, нясуць
ягоны труп! (Слухае песьні).

Песьня.

Пусьці, о Божа, з зямелькі гаротнай
Служку спакою, службу Тваей волі;
До' мне пакуты мізэрнай — маркотнай,
І ласк пацехі нябескай патолі.

Відзела вока ўсенька на сьвеце,
Ад злой аблуды, да шчырай экстазы
Хітрай пасоры з пыхаю на мэце,
Пекла бяздоньне й боскія оазы.

Што прыгатовіў Огляд Усямоцны,
І што разрушыў слуга Арымана;
І збудаваў што волей адзіночны
Дух чалавечы, і што дух шатана.

Сьвятло бліснула прад маею душою,
Як зорка неба, цуду аб'ўленьне:
Даволі будня—жыць хачу з Табою,
Пусьці, о Божа, дай душы збаўленьне

(*Задумчыва*). Ах, песня аб раі і Божай
справядлівасьці... Веру-веру, што не марнуецца
нішто на сьвеце: і дабро і зло мае свой
одгук аж у небе... Янка, Янка, Янка! Куды
гэта ўсё зьмярае? Які канец болю жыцьцёвага,
і ці-ж варта жыць, каб гэтакі скон меці? Ты
сказаў раз, помню: «Сьмерць гэта новыя ўро-
дзіны да новага быту»... Якія-ж сумныя ўро-
дзіны... Як цяжка мне іх перажыць!

ЗЬЯВА 2.

Міхасіха (*ўходзіць — гаворыць з адчуцём і ве-
рай таемнай*). Ты тут, дачушка? Чаму-ж не
пайшла на хаўтуры Янкі нешчаслівага?

Разалька (*смутна*). Не называй, ваша, яго нешчасьлівым. Ён мо' і шчасьлівейшы, толькі нам без яго шчасьця няма. Прапала яно, як тая Стафусёва кветка Купальская. Божа-ж мой міленькі, як гэна казка бабулі вышла на праўданыку вялікую!

Міхасіха (*сэдзіцца охаючы*). Вось паслухай, Разалька, другую... У тым часе, калі хадзіў па зямлі Бог, у гародзе адным, між розных траваў і зелья расла стройная краска-кветка. Яна толькі-што распусьціла расткі, толькі-што пачула ў сабе маладую сілу. Вітала радасна ўсход сонца, з роскашай піла яго залатыя касулі. Ад сьвятла і сонца стала яна багатай у хараство і сілу. Углыбілася моцна ў зямельку родную і пусьціла дужа-многа расткоў. Травы і зельле ёй зайздравалі, абвівалі вокал сваімі брыдамі сплётаў, глушылі яе. Але не маглі ўняць ёй стройнасьці і сілы...

Аж поўзаў раз брыдкі вужак між расьцінкаў кволых. І стала яму вельмі завідна, што краска ўзрасла ў сілу вялікую і хараство нябывалае. Затруціў, дзеля гэтага, адну крыніцу вужачай сьлінай сваей і скусіў у сьне благога чалавека, каб паліў ёю гэну краску. І паліў той нядобры чалавек краску і ссохла яна жаласьліва. Пад тую пару ішоў блізка Бог каля затручанай крыніцы і, ўбачыўшы птучку злога духа, пракляў гэну нячыстую ваду — а

людзі, хворыя душой, пачулі да яе смагу і назвалі яе гарэлкай. Калі-ж Бог убачыў кветку бяз жыцця і яе зусім яшчэ кволенькія адросткі, літасьціва да іх зьвярнуўся: «Ажыўляю і багаслаўляю вас, маладыя расткі-лялейкі, і будзьце найстрашнейшым квецьцем на зямельцы». І згінула тады зельле з гароду. А краску-мучаніцу Бог узяў да сябе на ўлоньне сьвятое...

Ня плач, Разалька, пэўне тут боская воля, а ня іншая.

З Ь Я В А 3.

Бэрка (*нясьмела*). Ны, пахвалёны ў хату! Добры вечар пані Міхасэвай і паньне Разальцы!

Міхасіха. Бэрка! Ты тут? — Рэдкі ты госьць у нас: садзіся.

Разалька. Ах, бабулька, я гэтага хітруна баюся. Ён заўсёды ненавідзеў Янку...

Бэрка (*здалёку*). Ны, Буг мой! Я ненавідзеў?! Гэта няпраўда: я толькі ня любіў яго... Ны, я і прышоў да пані Міхасіхі толькі прасіць, каб мне даравала, калі што якое. Я выеду ўжо з гэтае вёскі. Такэй бяды ня меў нігдзе і ніколі. Найгорай заробтку ніто .. А йшчэ гэта сьмерць Янкі. Ай-вай! Гэта-ж хлапцы-злыдні п'яныя замучылі яго... Ну, а ў мяне ад страху з такэй іх нязбожнасьці нейкі шмэльц зьзёт на сэрцы... Няхай вас, Міхасіха, і цябе, Разалька

ваш Буг пацешыць... Выбачайце, калі што якое! Ай, Які шмэлыц на сэрцы! (*Выходзіць з рукой на сэрцы. На парозе лоб у лоб вьбіваецца з Юрасём. Чуваць з аднаго боку: «Ай-вай!» — з другога: «Каб це немач!»*).

ЗЪЯВА 4.

Юрась. Чаго, цётка, быў тутака гэты махляр? Каб ён сонца ня бачыў, колькі праз яго сьлёз у вёсцы! Гэта-ж ён сеяў у нас гэнае зелье-атруту...

Разалька. Не кажы так, Юрась. Хто-ж быў найболей дружны з гэтым зельлем, калі ня васпан. Жыд яе ніколі вуснамі не чапіў. А Янка ці-ж не намаўляў вас да другога зусім... (*Сядзіць, апусціўшы галаву*).

Юрась. О, Янка, Янка! Многа я вінен перад ім. Разумны я па пары. Але гэты парх усіх плутаў, каб ён сьвету ня знаў! (*Садзіцца воддаль*).

Міхасіха (*звольна*). Скажы, Юрась: за што дзяруноўскія хлапцы прычапіліся да Янкі?

Юрась. Цётка, не магу! Ня маю адвагі аб гэтым расказваць. Можа іншым разам. Скажу толькі, што не адны тут яны ў віне... І Бэрка і я... а ўсё праз гэту атруту.

Міхасіха (*з моцай*). Ой, дзеткі, дзеткі! Ста-

рая я: цяжка мне гэту справу ўцяміць. Мусіка найболей тут вінен гэны злосьнік з пекла... Але паслухайце, што я чула ад старшых ва сябе. Даўней, як Бог гасьціў між людцоў, прывялі раз прад яго божыя стопы вялікую грэшніцу і хацелі яе каменаваць. Твары ўсіх зіхацелі нядобрым агнём. А дзяўчо пала ў стыдзе і паніжэньні на зямліцу. Тады Бог, зьвярнуўшыся да людзей, сказаў: «Хто з вас без граха, хай першы ў яе камень кінець». Маўчалі ўсе і звольна разышліся хто куды. Бог зьвярнуўся тады да грэшнай душы, кажучы: «Ідзі ў супакоі і не грашы болей!» (*Узіраецца ў твар Юрася*).

Юрась. Цётхуна! Праўданька гэта сьвятая! Хай так і ў нас будзе... Эх, Божа, Ты мілы! Дай моц мне ступіць у сьляды яго... Разалька! Выбач ты мне, як і ён мне перад сьмерцям даваў...

(Цалуе яе рукі. Міхасіха жагнаецца).

ЗАСЛОНА.

КАНЕЦ.

Гуєрці, о Боже...

Moderato

Гу-єрці, о Бо-же, ззя-мелькі га-
ро-тнай служку спа-ко-ю,
служку Тва-ей во-лі; до' мне па-
ку-ты мі-зэр-най, мар-ко-тнай,
і ласк па-це-хі, ня-бес-кай па-
то-лі.

The musical score is written on seven staves. The first staff begins with a treble clef, a common time signature (C), and the tempo marking 'Moderato'. The melody is written in a key with one sharp (F#). The lyrics are written below the notes, with hyphens indicating syllables across notes. The score ends with a double bar line on the seventh staff.

Дзяржаўная
бібліятэка
Беларусі
Імя Я. І. Лукашэвіча

10w

Бел. едзэн
1994 г.

В00000024834 17